

Сакральні константи християнського храму

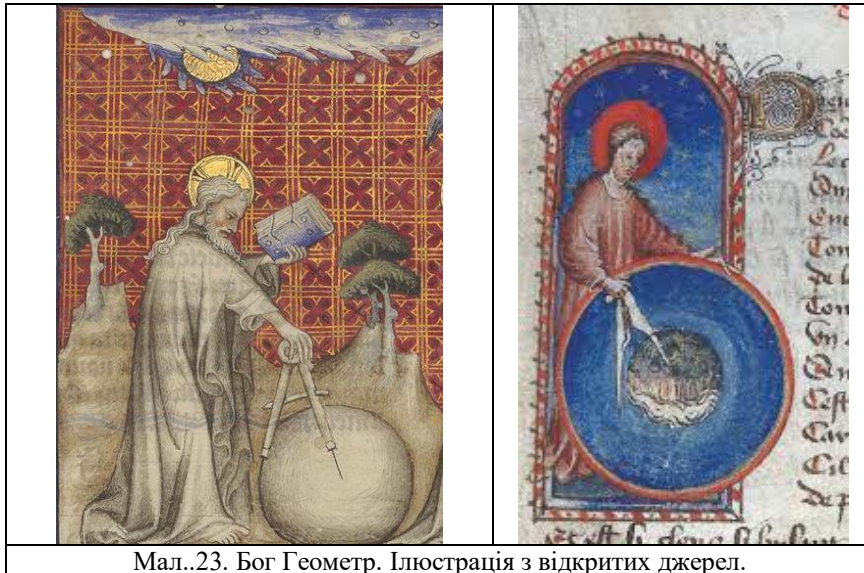
Частина V

Будівництво храму є усвідомленим процесом божественного творення, коли майстер після тривалого посту і молінь зіставляє себе з Великим Архітектором Всесвіту, який створює Космос з дотриманням всіх священних пропорцій і спрямовує чисті прагнення всіх, хто бере участь у побудові Всесвіту (мал. 23). У цьому контексті будівництво храму ототожнюється з організацією космосу, відтворенням створеної Богом моделі Всесвіту, що має налагодити символічний зв'язок між божественним і людським. Невипадково саме храм вважався центральною, а відтак головною частиною міста.

У Книзі Буття описано, що світ творився протягом шести днів, оскільки на сьомий день Бог відпочивав. Храм також будували у шість етапів. Головним геометричним компонентом храму вважається коло, яке необхідно було пропорційно поділити на вісім рівних частин. Відповідні схеми зображено у середньовічних трактатах, де Бог ділить вселенське коло за допомогою небесного циркуля.

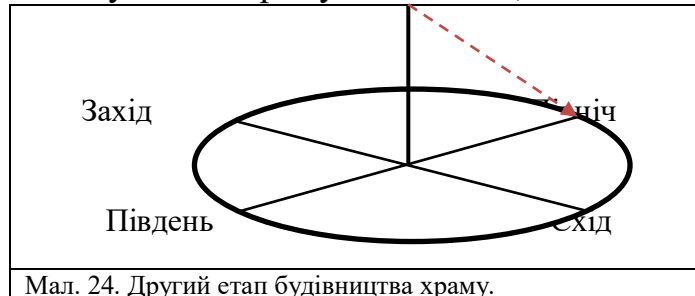
Перший етап: пошук місця під храм. Християнські церкви будували на місці старих капищ, що пояснювалося практичними міркуваннями: прихожани вже знали розташування храму. Крім цього, капища розміщувалися на кращих місцях для храмів, які були символічними – поблизу річок, на природних підвищеннях, біля доріг тощо. Наприклад, храм у Мецці – Каабу побудовано на місці священного місця арабських племен до ісламського періоду. Аналогічним чином побудована Десятинна церква у Києві, де В. Хвойка знайшов давнє капище; церква св. Власія стоїть на давньому капищі Волоса. На місцях розташування святилищ богині Мокоші будували храми св. Марії, на капищах Перуна – храми, присвячені Іллі Пророку.

Існує цікава гіпотеза, що географічне розташування готичних соборів північної Франції, присвячених Богородиці (Notre-Dame) може мати символічне значення, оскільки відображає розташування основних зірок у сузір'ї Діви. Мова йде кафедральні собори в Реймсі, Ле Мані, Шартрі, Еврі, Байї, Ам'єні, Бру, Парижі, Ліоні. Закладені вони були майже в один і той же час, що збігається з часом заснування міст: собор у Руані – приблизно в 1150 р., собор Паризької Богоматері – біля 1163 р., собор в Ам'єні – у 1220 р., в Байї – 1230 р., в Реймсі – також на початку XIII ст. У такому разі, з погляду аналітичної психології, країна перебуває під впливом жіночого архетипу (пор. з Жанною д'Арк). Звідси розвиток мистецтв, природна експресія, висока мода, вишукана кухня тощо. Існують також певні особливості готичних храмів Франції. Зокрема, орієнтація собору Шартра спрямована по осі Південний Захід – Північний Схід, тобто собор орієнтований не на Схід, а у напрямку літнього сонцестояння (21 червня) [14].

Мал. 23. Бог Геометр. Ілюстрація з відкритих джерел.

Другий етап полягає у фіксації центральної точки, яку позначали дерев'яним стовпом, колоною і т. п. Вона мала бути центром майбутнього храму. Під час сходу сонця цей стовп, як сонячний годинник, окреслював коло і відбивав тінь. Величина тіні відповідала горизонтальній ширині храму (мал. 24). Отже, чим вищим був стовп, тим більшим мав бути храм (висота визначає горизонталь як у матеріальному, так і в духовному плані). З'єднавши точки тіні, отримували радіус, що пояснює колоподібну символіку сонця в орнаментальних композиціях народів світу. Ця рухлива тінь поєднувала усі системи координат майбутнього храму: схід-захід; північ-південь.

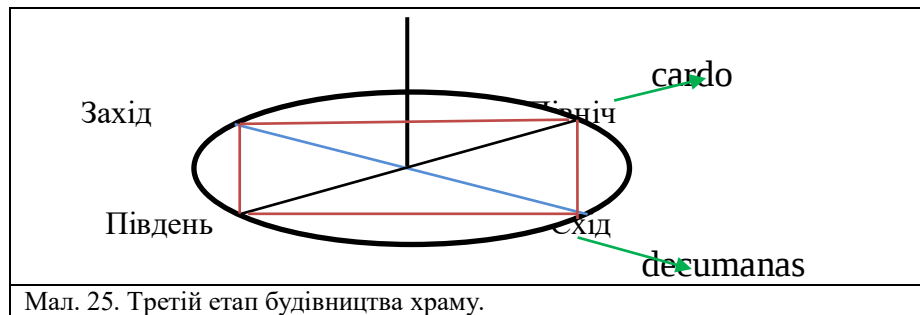

Мал. 24. Другий етап будівництва храму.

Упродовж *третього етапу* фіксувалися точки півдня-півночі, сходу-заходу, що утворювало чотирикутник. Таким чином утворювалися координати: схід-захід – *decumanas*; південь-північ – *cardo* (мал. 25). У римському плануванні *decumanas* був орієнтованою зі сходу на захід дорогою у місті чи кастрії (військовому таборі). Головним декуманом окремого міста був Декуманус Максимус¹, який у прямокутній сітці вулиць типового плану римського міста перетинається Кардо Максимус² – головною дорогою з півночі на південь. Поблизу таких перетинів намагалися розташувати форум.

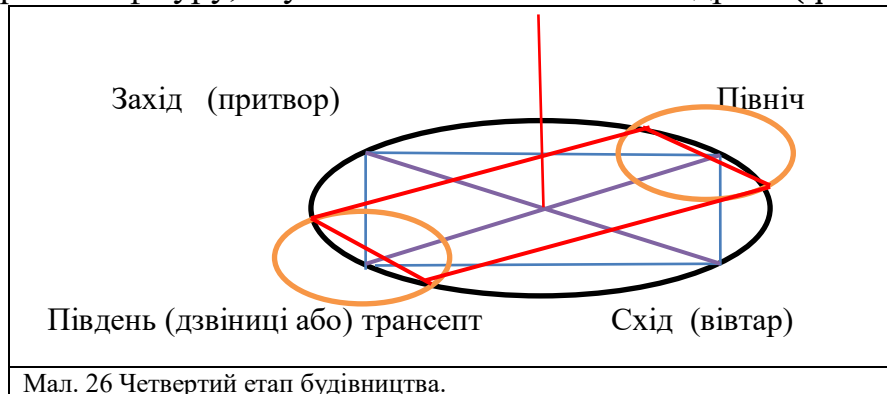
¹ *Decumanus* або *decimanus* було латинським словом для «десятого». Можливо, назва походить від того факту, що *via decumana* або *decimana* (десята) відокремлювала Десяту когорту від Дев'ятої в легіонерському таборі, так само як *via quintana* відокремлювала П'яту когорту від Шостої.

² *Cardo maximus* вважався «шарніром» або віссю міста, що походить від гр. καρδιά, kardia – «серце». Зазвичай був заставлений магазинами та продавцями і служив центром економічного життя.

Мал. 25. Третій етап будівництва храму.

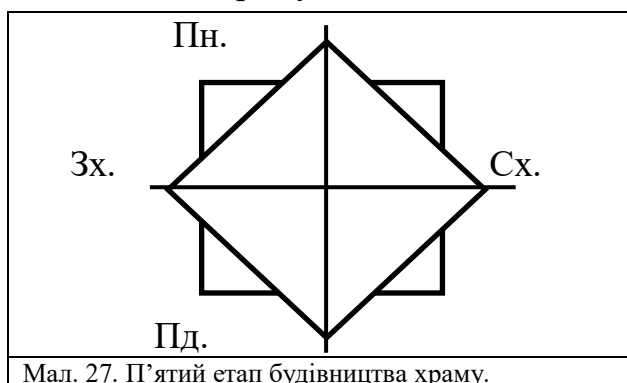
У процесі четвертого етапу креслили два кола, центром яких були координати decumanas і cardo (мал. 26). Відповідні точки поєднували між собою, утворюючи фігуру, яку називали «небесний квадрат» (quadrata caelestia).

Мал. 26 Четвертий етап будівництва.

Величина цих кіл могла варіюватися. Наприклад, у готичному храмі чотирикутник міг бути продовгуватим (невеликі кола), натомість у православному – чотирикутник був рівностороннім, тому кола були більшими. Два квадрати, які перетинаються, утворюють восьмикутну зірку, яка вважається символом Богородиці (мал. 27), оскільки горизонтальний квадрат позначає статичну матерію, то ромб – вертикальний квадрат, який є втіленням Святого Духу (семантику восьмикутної зірки як тіла Христового розглянуто вище).

П'ятий етап розпочинався муруванням стін, яке відбувалося із Сходу на Захід, повторюючи таким чином рух сонця. Завершувалося будівництво освяченням храму, що складало шостий етап будівництва.

Мал. 27. П'ятий етап будівництва храму.

Висновки. Храміві християнські споруди мають символічне значення, яке зашифроване в архітектоніці розташування, зовнішньому вигляді, внутрішньому просторі, храмовому живописі, що у комплексі має впливати на свідомість віруючих. Мова художніх засобів, які застосовуються в архітектурі, образотворчому і декоративно-прикладному мистецтві

християнства становить специфічний спосіб передачі релігійних емоційних станів засобом умовних фундаментальних форм і візуальних знаків-символів.

Література.

1. Булашев Георгій. Міфи України. URL: <https://coollib.cc/b/216965/read> (дата доступу 11.04.2025).

2. Зодчий. URL: <https://goroh.pp.ua/%D0%95%D1%82%D0%B8%D0%BC%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F/%D0%B7%D0%BE%D0%B4%D1%87%D0%B8%D0%B9> (дата доступу 12.04.2025).
3. Великое делание. URL: <https://arzamas.academy/micro/alkhimia/9> (дата доступу 12.04.2025).
4. Поддубей Єлизавета. «Вільні каменярі»: що приховує масонська ложа? URL: <https://mylviv.city/vilni-kamenyari-shho-pryhovuye-masonska-lozha> (дата доступу 12.04.2025).
5. Свищ Ю. Масонські знаки в архітектурі Львова: чи всі ці знаки справді стосуються таємничої організації. URL: <https://spadshchyna.lviv.ua/masonski-znaky-v-arhitekturi-lvova-chy-vsi-czi-znaky-spravdi-stosuyutsya-tayemnychoyi-organizacziyi/> (дата доступу 12.04.2025).
6. Мусулин А. Число и душа. *Українське релігієзнавство*. 1998. № 7. С. 79-93. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ukrr_1998_7_18 (дата доступу 12.04.2025).
7. 10 давніх християнських символів. URL: <https://credo.pro/2017/04/181028> (дата доступу 12.04.2025).
8. Прадідівська слава. Українські пам'ятки. Віроцький В. Д. Храми Чернігова. Київ : Техніка, 1998. С. 177–179, 180–184. URL: https://www.pslava.info/Chernigiv_CerkSvKateryny_1998XramyChernigova,252836.html (дата доступу 15.04.2025).
9. David Snell. How Did Each of the Original Twelve Apostles Die? URL: <https://thirdhour.org/blog/faith/scripture/new-testament/original-apostles-deaths/> (дата доступу 14.04.2025).
10. Путін в огні. Як у червоноградському храмі з'явилась фреска з президентом РФ, гербом СРСР та свастикою, 18 квітня 2017. URL: https://zaxid.net/putin_v_ogni_n1423588 (дата доступу 15.04.2025).
11. Nave. Britannica. School and Library Subscribers. URL: <https://web.archive.org/web/20160105004202/http://www.britannica.com/topic/nave> (дата доступу 15.04.2025).
12. Неф. *Энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона : в 86 т. (82 т. и 4 доп.)*. СПб., 1897. Т. XXа. URL: <https://rus-brokgauz-efron.slovaronline.com/87353-%D0%9D%D0%B5%D1%84> (дата доступу 15.04.2025).
13. Лучицкая С. Метафоры средневекового общества: тело, здание, шахматы. «На меже меж Голосом и Эхом». *Сб. статей в честь Т.В. Цивьян*. М. : Новое издательство, 2007, С. 269-275 URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/svetlana-luchitskaya-metamorfozy-srednevekovogo-obschestva-telo-zdanie-shahmaty> (дата доступу 16.04.2025).
14. Белега Е. Руан – звезда из созвездия Девы. URL: <https://www.bez-granic.ru/main/puteshestviya-po-miru/ruan-zvezda-iz-sozvezdiya-devy.html> (дата доступу 16.04.2025).